ÑAPA

AMIGOE

WEEKEND BIJLAGE

VRIJDAG 7 JUNI 1985

Promotie van een dichter

DANZA NEGRA

Calabó y bambú.
Bambú y calabó.
El Gran Cocoroco dice: tu-cu-tú.
La Gran Cocoroca dice: to-co-tó.
Es el sol de hierro que arde en Tombuctú.
Es la danza negra de Fernando Póo.
El cerdo en el fango gruñe: pru-pru-prú.
El sapo en la charca sueña: cro-cro-cró.
Calabó y bambú.
Bambú y calabó.

Rompen los junjunes en furiosa ú.
Los gongos trepidan con profunda ó.
Es la raza negra que ondulando va
en el ritmo gordo del mariyandá.
Llegan los botucos a la fiesta ya.
Danza que te danza la negra se da.

Calabó y bambú.
Bambú y calabó.
El Gran Cocoroco dice: tu-cu-tú.
La Gran Cocoroca dice: to-co-tó.
Pasan tierras rojas, islas de betún:
Haití, Martinica, Congo, Camerún;
las papiamentosas antillas del ron
y las patualesas islas del volcán,
que en el grave son
del canto se dan.

Calabó y bambú.
Bambú y calabó.
Es el sol de hierro que arde en Tombuctú.
Es la danza negra de Fernando Póo.
El alma africana que vibrando está
en el ritmo gordo del mariyandá.

Calabó y bambú.
Bambú y calabó.
El Gran Cocoroco dice: tu-cu-tú.
La Gran Cocoroca dice: to-co-tó.

OP 26 JUNI 1985 PROMOVEERT AAN DE UNIVERSITEIT TE LEIDEN OP HET PROEFSCHRIFT EL COMPROMISO EN LA POESIA AFRO- ANTILLANA DE HEER FREDERICK HENDRIK HABIBE. HABIBE WERD GEBOREN OP ARUBA OP 6 MEI 1940. ZIJN LAGERE SCHOOL EN MULO DEED HIJ OP ARUBA; ZIJN HBS (B) EN ZIJN STAATSEXAMEN GYMNASIUM B DEED HIJ IN NEDERLAND. AAN DE UNIVERSITEIT VAN LEIDEN DEED HIJ IN 1968 ZIJN KANDIDAATSEXAMEN SPAANSE TAAL- & LETTERKUNDE. VERVOLGENS LIET HIJ ZICH INSCHRIJVEN AAN DE UNIVERSITEIT TE NIJMEGEN EN IN 1971 BEKROONDE HIJ ZIJN STUDIE MET EEN DOCTORAAL- EXAMEN IN GENOEMD VAK.

OP 26 JUNI AANSTAANDE VINDT TE LEIDEN ZIJN PROMOTIE PLAATS TOT DOCTOR IN DE SPAANSE TAAL- EN LETTERKUNDE. IN DE VAKGROEP TALEN EN CULTUREN VAN LATIJNS AMERIKA AAN DE UNIVERSITEIT VAN LEIDEN IS HABIBE DE EERSTE PROMOVENDUS.

ONZE MEDEWERKER AART BROEK HAD EEN GESPREK MET HABIBE OVER ZIJN PROEFSCHRIFT; EEN VERSLAG DAARVAN TREFT U AAN OP PAGINA 8 & 9 VAN DEZE ÑAPA.

DE AFBEELDING OP DEZE PAGINA EN OP PAGINA 8 & 9 ZIJN AFKOMSTIG UIT DE CUADERNOS DE POESIA 3, VAN LUIS PALES MATOS, EEN VAN DE DICHTERS DIE ONDER DE AANDACHT GEBRACHT WORDT IN HET PROEFSCHRIFT VAN HABIBE.

Promotie van e

Nieuw licht op Luis Pales Matos

AART G. BROEK

De Caribische literatuur komt tot volwassenheid in de eerste decennia van deze eeuw. De twintiger en dertiger jaren gaven een creatieve exploitatie te zien op vrijwel alle grotere eilanden. Zo initieerde een groep jonge intellectuelen rond het tijdschrift *The Beacon* (in Trinidad, 1931 — 1933) een traditie die zeer invloedrijk zou blijken te zijn. In een verwoede poging de Westindische literatuur een eigen gezicht te geven en zich los te maken van de Britse invloeden, groeide een oprechte belangstelling voor de laagste klassen van de Trinidese samenleving, in het bijzonder voor hen die leefden in de zogenaamde 'barrack- yards'. C.L.R. James, Alfred H. Mendes, Albert Gomes, Ralph de Boissière en anderen gaven hun verontwaardiging over de bestaande situatie en hun kritiek op de hypocrisie van de bourgeoisie weer in een reeks korte verhalen. In de betreffende verhalen worden de plaats van handeling, het taalgebruik, de personages en de gebeurtenissen ontleend aan de 'back- yards'. Sedert de publikatie van *The Beacon* is deze aandacht voor de sociaal- economisch gedepriveerden niet meer weg te denken uit de Engelstalige Caribische literatuur. Een deel van het werk van Samuel Selvon, George Lamming, V.S. Naipaul, Orlando Patterson, Roger Mais, Earl Lovelace en anderen steunt direct op de stellingname van de *Beacon*-groep.

Vergelijkbare pogingen zich te ontdoen van het Westerse cultuurpatroon deden zich eerder of min of meer tegelijker tijd voor elders in de regio. Op Haïti deed ongeveer vijftig jaar geleden de politico- literaire stroming van het *'Indigénisme'* van zich horen. Met name onder invloed van de studies van de ethnoloog dr Jean Price-Mars — in het bijzonder diens *Ainsi parla l'oncle*, 1928 — werd de aandacht gevestigd op de culturele uitingen van *Afrikaanse* origine en op de mensen bij wie deze hoorden, i.c. de uitgebuite boeren- bevolking van het Haitiaanse platteland. De auteurs stond voor ogen 'relever aux jeux du peuple haitien la valeur de son folklore' (het Hatiaanse volk bewust te maken van de waarde van haar folklore). De publikatie van *La Revue Indigène* in 1927 en *La Relève* van 1932 tot in 1938 is in deze van cruciaal belang geweest, een stevige uitvalsbasis voor onder andere Carl Brouard, Daniel Heurtelou en Emile Roumer om onder de benauwde Franse culturele invloed vandaan te komen. Uit de groep van schrijvers zou met name Jacques Roumain ver buiten de grenzen van Haïti bekend worden, niet alleen met zijn poëzie en essays, maar vooral ook door zijn posthuum gepubliceerde roman *Gouverneurs de la Rosée*. 1944.

Het *'Indigénisme'* heeft onder meer de weg bereid voor de door Frans Antilliaanse auteurs gesterkte stroming van de *'Négritude'*. De belangrijkste prestatie van de *Négritude is voor velen de wijze waarop haar schrijvers — onder andere Aimé Césaire uit Martinique en Leon- G. Damas uit Frans Guyana — de eigen gevoelens en ervaringen hebben weten te uiten in een Europese taal. Op verschillende niveaus heeft men de Franse taal naar zijn hand weten te zetten, in het bijzonder voor wat betreft het ritme en de betekenis. De idealisering van Afrikaanse culturen vindt haar weg in de Négritude*-poëzie door de beschrijving van Afrikaanse gewoontes en gebruiken, mythen en legenden, technieken van orale poëzie en door de verheerlijking van Afrikaanse helden. Hiermee wordt tevens iedere aanpassing van het westerse kultuurpatroon afgewezen en opgeroepen tot (op z'n minst verbaal) verzet. De bloeiperiode van *Négritude* strekt zich uit tot ver in het decennium na de Tweede Wereldoorlog, en haar stellingname is tot op de dag van vandaag onderwerp van heftige discussies.

In Suriname haalde Anton de Kom met zijn essay *Wij slaven van Suriname* 1934) fel uit naar het Nederlandse kolonialisme op een wijze die de 'aanvallen' van de *Beacon*- schrijvers in hûn essays evenaart. De Koms warme belangstelling voor mensen uit de laagste sociaal- economische klasse, hun achtergrond en hun manier van leven, zijn idealisering van de historische daden van de Afrikaanse bevolkingsgroep in Suriname brengen hem dicht bij de andere 'bevrijdings- bewegingen' in die dagen in onze regio. Ook in zijn aandacht voor het bestaande 'minderwaardigheids-complex' bij de Afrikaanse bevolkingsgroep en in zijn felle uithalen naar de lokale bourgeoisie ligt De Kom op dezelfde lijn als vertegenwoordigers van de hier genoemde socio- literaire stromingen.

Op Cuba werd onder meer door Nicolás Guillén, Ramón Guirao, Alejo Carpentier en José Tallet gepoogd recht te doen aan de Afrikaanse soiaal- kulturele erfenis. Deze schrijvers vonden hun 'Jean Price- Mars in Fernando Ortiz — met name zijn *Hampa afro- cubana: los negros brujos* 1906, opende ogen. Zij verzetten zich tegen de heersende vormen van raciale discriminatie en de idealisering van het (bijna) Blanke, het zgn. 'mito de la hispanidad' of 'el falso criollismo' van de bourgeoisie. Uit — met name — hun gedichten spreekt positieve belangstelling voor de sociaal- economische situatie van de Neger- bevolking, en vooral voor hun kulturele prestaties. Dansen, muziek en religieuse ceremoniën van Afrikaanse herkomst, werden met bijna ethnologische accuratesse beschreven. De aan de negers toegeschreven sensualiteit en lichamelijkheid werden 'gevangen' in een poëzie vol met alliteratie, klankrijm, klanknabootsingen, ritmische herhalingen, (verzonnen) Afrikaanse woorden en Spaanse Afrikaans

...Luis Palés Matos...

aandoende woorden en klanken. De bijdrage van de Afrikaanse bevolkingsgroep aan de Cubaanse samenleving was tot dan toe (bewust) genegeerd en de *Poesía Afroantillana* eiste herwaardering en erkenning van deze kulturele erfenis.

Wat Guillén en de zijnen deden in en voor Cuba, zou *Luis Palés Matos* (20 maart 1898 — 23 februari 1959) hebben gedaan in en voor Puerto Rico. Dit is de belangrijkste conclusie die getrokken wordt door Henry Habibe (geb. Aruba, 6 mei 1940) in zijn studie *El Compromiso en la Poesía Afroantillana de Cuba y Puerto Rico*. (Het engagement in de Afroantilliaanse poëzie) waarop hij woensdag, 26 juni as. promoveert aan de Rijks Universiteit van Leiden. Wij spraken met Habibe over zijn proefschrift.

Palés Matos wordt niet door alle critici beschouwd als een geëngageerd dichter, d.w.z. als een dichter die zich bewust en expliciet afzette tegen 'el mito de la hispanidad', tegen de openlijke en versluierde raciale discriminatie, door met waardering en bewondering te schrijven over 'de Neger'. Hoe komt dat?

Habibe: „Dit heeft te maken met de benadering door critici van deze Puertorikaanse dichter. Van Luis Palés Matos wordt meestal gesteld dat hij het Neger- thema romantisch en exotisch heeft behandeld, dat zijn poëzie "l'art pour l'art" is. Luis Palés Matos werd in mijn studenten- jaren ook als zodanig gepresenteerd en dit beeld kwam ik tegen in studieboeken. Ook tijdens mijn onderzoek op Puerto Rico — 1977/1978 — bleken vele „geleerde heren" geen goed woord over te hebben voor het engagement dat ik onderzocht in de vroege poëzie van Luis Palés Matos. Voor hen stond overigens wel vast dat Nicolás Guillén een geëngageerd dichter was. Ik vroeg mij af hoe men dit alles kon beweren als men niet een grondige studie van dit engagement had gemaakt waarbij men rekening houdt met de discriminerende tendensen in de tijd dat Palés Matos zijn Afro-Antilliaanse poëzie schreef. Als men het raciale engagement van

en dichter

...Nicolás Guillén (l) en Henry Habibe (r)...

Palés Matos wil aantonen in zijn poëzie dan is een brede aanpak gewenst. Bij professor Lechner, in zijn *El Compromiso en la literatura española del siglo XX* (1968), heb ik kennis genomen van de socio- literaire benadering. Volgens deze methodologie wilde ik te werk gaan. Het komt er op neer dat je de teksten van de Afro- Antilliaanse poëzie bestudeert in samenhang met de sociale, politieke, raciale context van de periode waarin de gedichten gepubliceerd werden, de jaren 1925 — 1934. Een benadering die ik in al die jaren nergens was tegen gekomen bij de critici die zeiden dat de Afro-Antilliaanse poëzie van Luis Palés Matos louter romantisch en exotisch was."

Het valt nauwelijks te ontkennen dat Palés Matos Afro-Antilliaanse gedichten uit de jaren twintig en dertig voornamelijk aandacht tonen voor een beperkt aantal Afro-Antilliaanse kultuur- elementen: muziek, dans, religie, en dit met grote nadruk op het exotische en sensuele van vooral de negerin. Geen aandacht voor de gewone mens: werkend, oud of ziek, niet-sensueel, nauwelijks aandacht voor mannen. Luis Palés Matos maakt van de Negerin een stereotyp. Meerdere critici hebben dit opgemerkt en zetten dan ook vraagtekens bij het engagement van Luis Palés Matos. Is dit zo niet terecht?

Habibe: „Ja, dat is waar. Palés Matos heeft het Afro- Antilliaanse thema niet gehanteerd zoals Nicolás Guillen dat deed op Cuba. Maar, is er een wet die de kunst voorschrijft op de manier van Guillén te werk te gaan? Wil je bepaalde aspecten en tendensen signaleren in *je poëzie*, moet je het dan *per se* over een arme neger of negerin hebben? Is het niet voldoende wanneer een dichter in een discriminerende samenleving als die waarin Palés Matos leefde, stelling neemt tegen de discriminerende neigingen van Blanken en van de geassimileerde Neger-bourgeoisie door juist de Afrikaanse cultuur- elementen in zijn poëzie te belichten? Ik meen van wel".

Kun je slechts op grond van die paar gedichten en het feit dat er in die tijd door bepaalde groepen sterk gediscrimineerd werd, concluderen dat Luis Palés Matos een politiek- sociaal geëngageerd dichter was? Hoe breng je die twee — poëzie en samenleving — dan bij elkaar?

Habibe: „Als je rekening houdt met het verloop van oeuvre op dit terrein, dan moet je tot de conclusie komen, dat hij inderdaad begaan was met het lot van de Neger. In die eerste gedichten van Palés Matos beschrijft hij de dans, de schoonheid van de Negerin, blijft het voornamelijk beperkt tot de kultuur- elementen. Maar in latere gedichten heeft hij het ook over de Blanken. Die blanken beschrijft hij op een zeer spottende manier, terwijl hij daarentegen de Neger verheerlijkt. Met dit contrast moet Palés Matos een bepaalde intentie hebben gehad. Verder heb ik mij ook bezig gehouden met zijn 'poëtica', met zijn geëxpliciteerde ideëen en idealen met betrekking tot zijn Afro- Antilliaanse poëzie. Hieruit is vrij gemakkelijk op te maken dat zijn poëzie een kritiek op zijn samenleving bedoelt te zijn."

Van Guillén is reeds lang bekend dat hij een sociaal- politek geëngageerd schrijver is, aanvankelijk nogal raciaal gericht, maar later voornamelijk in klassen denkend. Waarom besteed je ook aan hem zoveel aandacht in je proefschrift?

Habibe: „Alle critici zijn het er inderdaad over eens dat Guillén een geëngageerd schrijver was en is, maar ik vind nergens een overtuigende bewijsvoering. De socio- literaire benadering ben ik nergens tegen gekomen wanneer het ging om de raciaal getinte poëzie van Nicolás Guillén. Ik kon niet nalaten om met deze benadering ook de poëzie van Guillén te bestuderen en de resultaten op te nemen in *El compromiso*, ondanks het feit dat de conclusie met betrekking tot Guillén in feite al bekend was. Tot deze conclusie komen anderen door te wijzen op het feit dat Guillén later duidelijk geëngageerde poëzie schreef. Dit is echter geen criterium om zijn vroege Afro- Antilliaanse poëzie ook geëngageerd te noemen. Men moet deze bestuderen in de tijd waarin ze werden gepubliceerd."

In El Compromiso en la poesía afro- antillana *maak je een duidelijk onderscheid tussen de 'poesía afro- antillana' en de 'Négritude', de laatste zou veel agressiever zijn in haar houding naar het westerse politieke en kulturele systeem. Toch merk je in je proefschrift meerdere malen op dat Luis Palés Matos fel uithaalt naar het Westen. Is het verschil wel zo groot?*

Habibe: „Het verschil is toch wel groot. Wanneer Palés Matos uithaalt naar het Westen dan is dat niet zonder meer, hij doet dit omdat men op Puerto Rico dweepte met de Westerse beschaving. Hij neemt stelling tegen de lokale bourgeoisie, het ging hem om het thuisfront. Aimé Césaire, schrijvend in Parijs, viel direkt de Westerse beschaving aan, had eerder Frankrijk en de rest van Europa voor ogen dan de lokale bourgeoisie van Martinique. Bovendien verschillen zij in ideaal. Luis Palés Matos beoogde een integratie van de verschillende bestaande kulturele invloeden, het zgn. 'mestizaje'. Of, zoals hij het in een van zijn gedichten noemt: 'una mitad española, una mitad africana'. Iets dergelijks ontbreekt in de 'Négritude'.

De Afro- Antilliaanse oëzie uit Cuba en Puerto Rico vertoont duidelijk overeenkomsten met het 'Indigénisme' en ook met bepaalde onderwerpen van de Beacon-*schrijvers. Waarom zet je de Afro-Antilliaanse poëzie niet af tegen de andere socio- literaire stromingen uit de jaren tussen 1920 — 1940?*

Habibe: „Ik wilde vooral het verschil tussen de Afro- Antilliaanse poëzie en de Négritude benadrukken omdat met name Luis Palés Matos in de studies voortdurend een ondergeschoven plaats binnen de Négritude krijgt toebedacht. Nicolás Guillén wordt nog wel beschouwd als een „authentieke poëtische stem", Palés Matos niet. Dat ook Palés Matos een „authentieke stem" is, heb ik willen benadrukken."

Het is een aanwinst voor de Caribische samenleving wanneer mensen uit de regio studie maken van de eigen kulturele prestaties. Maar, waarom ben je niet wat dichter bij huis gebleven? Het eerste proefschrift over de Antilliaanse literatuur moet nog geschreven worden. Jij lijkt me, als voormalig redacteur van Watapana *dichter in het Papiamentu, pleitbezorger van de Antilliaanse literatuur, daarvoor de aangewezen persoon.*

Habibe: „Ik ben 'van huis uit' hispanist. Toen ik op het idee kwam om een proefschrift te schrijven, moest het iets zijn dat te maken had met Spaanstalige literatuur èn het moest ook iets te maken hebben met engagement. Hier moet ik aan toevoegen dat ik in mijn studietijd heel sterk onder de indruk ben geraakt van de poëzie van Federico García Lorca vanwege de menselijkheid. Deze dichter had het over Mènsen, hun hartstochten, hun intens leven. Zoekend naar een dergelijk dichter in mijn regio in de Spaanstalige literatuur kwam ik bij Guillén en Palés Matos uit, bij wie ook het engagement een belangrijke rol speelt. Hier op Curaçao had je wel Corsen, Wolfschoon, Chumaceiro en anderen die in het Spaans schreven, maar dat zijn dichters van een heel andere orde, meer romantisch, zij missen het engagement dat ik zocht. Het moest een poëzie zijn met de charme als bij García Lorca. Die vind ik bij Nicolás Guillén en Luis Palés Matos."

■